

Станка Стјепановић

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ПРАВО СУПРУЖНИКА НА ВЕЋИ УДИО У ЗАЈЕДНИЧКОЈ ИМОВИНИ

Породичним законодавствима ентитета Босне и Херцеговине предвиђена је могућност да супружници своје имовинске односе у браку регулишу брачним уговором. Ако не закључе брачни уговор, онда се у случају диобе њихове заједничке имовине примјењује законска норма о једнаким удјелима сваког од њих у стицању имовине. То, сигурно, много утиче на побољшање ефикасности рјешавања поступака пред судом, али само под условом да је та претпоставка оборива. У имовинским односима брачних другова, увођење необориве претпоставке о једнакости удјела, у крајњем резултату, доводи до кршења једног од основних људских права – права на имовину. Крши се и уставно начело о једнакости свих грађана пред законом. Ауторка, користећи се упоредно-правним методом, износи критички став према законским рјешењима о необоривој претпоставци о једнакости удјела супружника у заједничкој имовини. У раду, критикују се норме Породичног закона Брчко Дис-трикта Босне и Херцеговине и Породичног закона Федерације Босне и Херцеговине, о необоривој претпоставци једнаких удјела брачних другова у случају диобе у браку стечене имовине. Предлаже се, уважавајући право на разлику, хармонизација правне заштите законског имовинског режима супружника на простору ентитета Босне и Херцеговине, тако што би се у ПЗ-у ФБиХ и ПЗ-у Брчко Дисрикта БиХ извршиле измјене с циљем увођења обориве претпоставке једнаких удјела брачних другова у заједничкој имовини.

Кључне ријечи: Супружник; Удјели; Диоба; Имовина; Споразум.

1. УВОД

У рјешавању имовинских односа супружника на територији Босне и Херцеговине, судска пракса се сусретала са огромним тешкоћама у покушају да установи колико је сваки брачни друг доприносио радом у стицању заједничке имовине. Потпуно супротни искази, најчешће бивших супружника, а исто тако и свједока, нису били довољан путоказ суду ка материјалној истини. Када би се дошло до првостепене пресуде, то није био знак да је предмет завршен. Било је довољно да брачни друг, који је незадовољан пресудом, у жалби предложи саслушање новог свједока, за кога је сазнао послије закључења главне расправе, па да другостепени суд укине пресуду и предмет врати на поновно разматрање. Ако странке у току спора не би успјеле закључити споразум о диоби, онда би то значило дугогодишње парничење. То је био узрок што су све судије са олакшањем дочекале законску претпоставку о једнакости удјела супружника приликом диобе заједничке имовине. Добре стране ове законске претпоставке су што суд има полазни основ за рјешавање спора. Али, мора се оставити могућност оном брачном другу који тврди супротно да то и докаже.

Прихватање необориве претпоставке о величини удјела значи отварање могућности дискриминације оног супружника који је очигледно више доприносио у стицању имовине. У Босни и Херцеговини, једино је Породичним законом Републике Српске уведена оборива претпоставка једнаких удјела у заједничкој имовини.

Различита су законска рјешења о могућности диобе заједничке имовине када нема споразума брачних супружника, како на територији држава у окружењу, тако и другдје. У свијету, познато је неколико система диобе заједничке имовине брачних другова. То су систем одвојених имовина, систем једнаких дијелова, систем доприноса, и систем правичности.

Системи одвојених имовина признају сваком брачном другу ону имовину коју су као такву унијели у брак, а, исто тако, и ствари које су стекли у току брачне заједнице. Не постоји никаква заједничка имовинска маса подвргнута посебном режиму управљања и располагања. И, у том режиму одвојености имовина брачних другова, налазимо одређене разлике. У неким правима, признато је више права мужу, а у неким је призната равноправност у управљању. Код система одвојености добара, супружници нису

спријечени да уговоре другачији режим у погледу својих имовинских односа.

2. ОСНОВНИ СИСТЕМИ ДИОБЕ ЗАЈЕДНИЧКЕ ИМОВИНЕ СУПРУЖНИКА

Диоба заједничке имовине значи правну ликвидацију овог принудног имовинског режима и успостављање режима посебне имовине. Ако постоји непокретна имовина, диоба има и статусно дејство.¹

Постоје три система у погледу начина диобе заједничке имовине: диоба према раду (доприносу), диоба на једнаке удјеле, и систем правичности.

2.1. Систем диобе заједничке имовине према раду

Овај систем највише је заступљен у упоредном праву. Према њему, једино мјерило је рад, допринос, пожртвовање у стицању заједничке имовине. Његови могући недостаци откловљени су признавањем посредног доприноса у стицању имовине. Тако, рад незапослене жене подједнако се вреднује као и рад њеног запосленог супруга који остварује редовна мјесечна примања. Супруга може бригом око дјетета и радом као домаћица допринијети једнако, или чак и више него муж у стицању заједничке имовине. Овај систем, базира се искључиво на раду, што значи да брачни друг који је нерадник не може много шта допринијети у заједничку имовину.

Диоба имовине брачних другова, коју су стекли заједничким радом за вријеме трајања брачне заједнице, по критеријуму доприноса сваког брачног друга настанку те имовине била је прихваћена у породичним законима некадашњих социјалистичких република СФРЈ, Босне и Херцеговине, Хрватске и Србије.²

¹ М. Младеновић, С. Стјепановић, М. Живановић, *Породично право*, Српско Сарајево 2003, 136.

² „Колики је удио сваког брачног друга у заједничкој имовини одређује се према његовом доприносу, процјењујући све околности. При томе, ће се водити рачуна не само о личном доходу и другим приходима сваког брачног друга другоме, старању о заједничкој дјечи, о њиховом вођењу домаћих послова, старању о одржавању имовине и о сваком другом облику рада и сарадње у управљању и повећању заједничке имовине.“ – Закон о браку и породичним односима, *Службени гласник СР Србије*, бр. 22/80, чл. 328, ст. 1.

2.2. Систем једнаких удјела

Овај систем се заснива на начелу равноправности супружника. Према овом систему, имовина се увијек дијели на једнаке дијелове. Брачни другови готово никада нису подједнаких могућности и способности, па би било неправично да онај ко је способнији и умјешнији у животу, добије већи удио. Тиме, посебно се штити незапослена жена, јер јој се унапријед обезбјеђује једнакост. Истиче се, сем тога, да је овај систем практичнији, јер спречава вођење спора и олакшава споразумну диобу имовине.³ Систем једнаких удјела био је прихваћен најприје у правима социјалистичких земаља, а прихватиле су га и тадашње југословенске републике, Словенија и Македонија.

Код подјеле имовине на једнаке дијелове, позната су два система – чист систем једнаких удјела, и мјешовити систем подјеле, у коме има примјеса и система доприноса.⁴

2.2.1. Чист систем подјеле имовине

Чист систем подјеле имовине на једнаке дијелове није постојао у праву Босне и Херцеговине све до доношења Породичног закона Федерације Босне и Херцеговине. Породични закон Федерације Босне и Херцеговине,⁵ у чл. 251, дефинише брачну течевину као имовину коју су брачни партнери стекли радом за вријеме трајања брачне заједнице, као и приходе из те имовине. Породични закон ФБиХ, у чл. 252, прихвата чист систем подјеле имовине на једнаке дијелове. Даје се могућност будућим брачним партнерима и брачним партнерима да могу брачним уговором друкчије уредити своје односе везане за брачну течевину. Од земаља у окружењу, овакав чист систем подјеле на једнаке дијелове прихваћен је и у Обитељском закону Републике Хрватске. Брачни другови су у једнаким дијеловима сувласници у брачној течевини, ако нису другачије уговорили.⁶ Како је Обитељски закон донесен раније у односу на Породични закон Федерације БиХ,

³ В. Бакић, *Породично право*, Београд 1982, 164.

⁴ С. Стјепановић, *Системи деобе имовине брачних другова*, Источно Сарајево 2008, 11.

⁵ Породични закон – ПЗ ФБиХ, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 35/05.

⁶ *Obiteljski zakon, Narodne novine R. Hrvatske*, бр. 116/03, 17/04, 136/04 и 107/07, чл. 249.

може се закључити да је овај био узор за оваква нормативна рјешења.

У Брчком, до доношења Породичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине,⁷ примјењивао се Породични закон СР БиХ. Новим Породичним законом је, исто као и у ПЗ-у ФБиХ, уведена законска претпоставка једнаких удјела у заједничкој имовини.⁸

2.2.2. Мјешовити систем подјеле имовине

У Породичним законима Македоније,⁹ Словеније,¹⁰ Србије,¹¹ Црне Горе,¹² и Републике Српске¹³ прихваћен је мјешовити систем подјеле заједничке имовине. О овом питању, у Породичном закону РС се каже: „Свакоме од брачних супружника припада по једна половина заједничке имовине. Сваки брачни супружник може захтијевати да му суд одреди и већи дио од припадајуће му половине заједничке имовине, ако докаже да је његов допринос у стицању заједничке имовине очигледно већи од доприноса другог брачног супружника.“ Породични закон Црне Горе, умјесто синтагме „очигледно већи“, у одређивању удјела у стицању заједничке имовине служи се ријечима „значајно већи“, од доприноса другог брачног друга. Према црногорском законском рјешењу, при утврђивању удјела суд води рачуна и о помоћи једног брачног друга другом, о раду, бризи о домаћинству и породици, о бризи око васпитања и подизања дјете, као и раду и сарадњи у управљању, одржавању и повећању заједничке имовине.

Породични закон Македоније допушта могућност брачном другу да добије већи дио од једне половине, под условом да докаже да је његов допринос у заједничкој имовини очигледно и значајно већи од доприноса другог брачног друга. Словеначки Закон о браку и породичним односима не условљава тражење удјела у заједничкој имовини брачног друга чији је дио очигледно и

⁷ Породични закон – ПЗ БД БиХ, *Службени гласник БД БиХ*, бр. 66/07.

⁸ „Брачни партнери су у једнаким дијеловима сувласници у брачним тековинама, ако нису другачије уговорили.“ – ПЗ БД БиХ, чл. 229, ст. 1.

⁹ Закон за семејство, *Службени вестник Р. Македоније*, бр. 80/92, чл. 212.

¹⁰ *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjev, Uradni list R. Slovenije*, бр. 69/04, чл. 59.

¹¹ Породични закон, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 18/05, чл. 180.

¹² Породични закон, *Службени лист Р. Црне Горе*, бр. 1/07, чл. 294.

¹³ Породични закон – ПЗ РС, *Службени гласник РС*, бр. 54/02 и 41/08.

значајно већи, већ сваки супружник може доказивати да је његов допринос у стицању заједничке имовине другачији од законом претпостављене једнакости удјела.

Породичним законом Републике Србије уведена је оборива правна претпоставка о једнакости удјела. У овом закону, примјера ради, наводи се шта све може утицати да удио једног супружника буде већи. То, зависи од његових остварених прихода, вођења послова у заједничком домаћинству, старања о дјечи, старања о имовини, или било ког другог разлога који доводи до увећања вриједности заједничке имовине. Овај закон даје упутство судији како ће, у којој сразмери, утврђивати права и обавезе у тренутку престанка брачне заједнице. Дозвољено је, да се утврди већи дио супружника у стицању појединог права из заједничке имовине. За то, траже се два услова: да је то право економски самостално у односу на права из заједничке имовине, и да је супружник у стицању тога права учествовао и приходима од своје посебне имовине.

Шта све може утицати да суд прихвати захтјев једног брачног друга за већи удио у заједничкој имовини, наводи се и у Породичном законнику Руске Федерације.¹⁴ У овом закону, остављена је могућност суду да одступи од једнаких удјела супружника када то захтијевају интереси малољетне дјеце, када други супружник није остваривао приходе из неоправданих разлога, или када је трошио своја примања на штету заједничке имовине. Дозвољено је и доказивање удјела посебне имовине у заједничкој имовини.¹⁵

3. ПРЕДНОСТИ СИСТЕМА ЈЕДНАКИХ УДЈЕЛА

Многи теоретичари истицали су предности система диобе заједничке имовине на једнаке дијелове у односу на систем доприноса у стицању заједничке имовине. Слажемо се с тим аргументима јер су нам из богате судске праксе, познате тешкоће у провођењу доказа за утврђивање колики је допринос сваког супружника у стицању заједничке имовине. Од извођења доказа саслушањем странака, суд је имао мало користи. Да су се изјаве супружника и у чему подударале, они би постигли споразум о

¹⁴ Семејниј Кодекс Руске Федерације, донијела је Државна дума 8. децембра 1995. год.

¹⁵ Одговори правника, <http://www.s-kodeks.ru>, 17. октобар 2010.

диоби и до парнице не би ни дошло. У овим парницама, свједоке су предлагале обје странке, а свједоци, да су били искрени, тешко да су се могли сјећати шта је било прије двадесетак, а чешће и више година, у имовинским односима људи с којима су долазили у контакт. Обично, исказ свједока је бивао тако детаљан да је морао изазвати сумњу. Свака странка која је предлагала свједока захтијевала је од њега да он потврди њене тврдње, што је овај доиста и чинио. У том случају, долазили смо у пат позицију, у којој свака странка покушава доказати своју тврдњу. То је резултирало тиме, да су судске одлуке најчешће ишле у том правцу да се странкама одреди једнак удио у заједничкој имовини. Управо због овога, парнице о диоби заједничке имовини биле су дуготрајне.

Законска претпоставка да су удјели једнаки, донијела је олакшање сваком парничном судији јер оваква претпоставка представља тачку за коју се везује судска одлука. У компликованом, спорном односу, какав је утврђивање заједничке имовине, претпоставка од које суд може поћи – једнаки удјели, значи много и за суд, и за противну странку.

4. КРИТИКА НЕОБОРИВЕ ПРЕТПОСТАВКЕ О ЈЕДНАКИМ УДЈЕЛИМА У СТИЦАЊУ ЗАЈЕДНИЧКЕ ИМОВИНЕ

Породични закони Брчко Дистрикта БиХ и Федерације БиХ нису дали законску могућност брачном другу који сматра да је његов дио у стицању заједничке имовине већи, да то и докаже. Оваква одредба нема оправдања ни у судској пракси, нити у било којој животној ситуацији. Она се не може оправдати тврдњом да су најчешће судске одлуке оне које утврђују да је сваки супружник сувласник половине брачне тековине.

Оваквим законским рјешењем, повријеђена је Уставом загарантована равноправност и једнакост свих грађана пред законом. Повријеђена је и Европска конвенција о људским правима јер се не поштује право на судску заштиту свачијег права.

Присталице постојања овакве необориве претпоставке, рећи ће да су странке имале могућност да споразумно подијеле имовину у ком омјеру хоће, а ако се не договоре, тек онда одлучује суд. Странке се не могу присилити да закључе споразум, он им не може бити диктиран споља, ако не постоји унутрашња воља за његово закључење.

Присталице необориве претпоставке, могли би се позвати и на чињеницу да постоји могућност закључења брачног уговора и,

самим тим, могућности искључења режима заједничке имовине. Ипак, морамо поћи од чињенице да су брачни уговори новина у нашем праву и да, тек, од нових Породичних закона, значи пет година у Федерацији БиХ, три године у Брчко Дистрикту БиХ, а осам година у Републици Српској, ови уговори постоје као могућност рјешавања имовинских односа будућих и садашњих брачних другова.

Познато је да у земљама које имају могућност искључивања законског имовинског режима путем закључења брачног уговора, да се то дешава у проценту мањем од десет посто од укупног броја закључених бракова. Самим тим, не може се очекивати да се то код нас дешава у већем постотку. У најбољем случају, бар деведесет посто брачних супружника је изложено дискриминацији усљед необориве претпоставке о једнаким удјелима у заједничкој имовини. Можемо рећи, да је тај процент и већи, јер вјероватно не постоји ни пет одсто брачних уговора у односу на укупан број закључених бракова. Код нас, ипак преовлађује став да је брачни уговор клица будућег развода брака и да приступајући регулисању имовинских односа брачним уговором супружници не предвиђају трајност брака као заједнице живота, већ унапријед сумњају у његово трајање до природног престанка смрћу једног од њих. Тиме, *ab initio* се губи сврха брака као трајне заједнице живота мушкарца и жене уређене законом.

Ако неко у току трајања брака стиче имовину, сматра је заједничком, удјели су неопредијељени, а тек кад дође до судске диобе активира се необорива претпоставка једнаких удјела. Неспорно је, да по Породичним законима Брчко Дистрикта БиХ и Федерације БиХ свако ко је у браку, не ограничавајући ту могућност на бракове склопљене након доношења ових закона, може да закључи брачни уговор. Али, ту могућност је искористило толико мало брачних парова да, процентуално гледајући, они не представљају ништа значајно у укупном броју закључених бракова.

Свједоци смо, да се у покушају закључивања брачних уговора пред нотаром, брачни или будући брачни другови често толико посвађају да уопште не дође до закључења брака, односно да се усљед тога закључени брак касније ипак разведе. То значи, да од споразума о диоби, а и од брачних уговора не можемо очекивати да надокнаде све недостатке необориве претпоставке о једнаким удјелима.

Не може се, у нашем правосуђу, дозволити да судија поступа противно свом судијском увјерењу које је стекао у току парнице о диоби заједничке имовине, да су супружници различито допринијели у стицању заједничке имовине, и да због претпоставке која је неоторива, пресуди противно свом увјерењу. Судија, додуше, суди по закону, али тиме истовремено крши и уставну норму о доступности судске заштите свим лицима, као и одредбу о равноправности, те норму о неповредивости имовине предвиђену Европском конвенцијом о људским правима и слободама.

Примјеном овакве законске претпоставке, повријеђено је и право на заштиту имовине, јер је један брачни друг далеко више радио и улагао у заједничку имовину, док је други, на примјер, водио лагодан живот, не доприносећи од своје зараде ни десети дио оног што је учинио други брачни друг. И, шта је резултат тога? Посљедице су поражавајуће за оног ко је радио и својим радом увећавао заједничку имовину. Када се стекне довољно заједничке имовине, супружник који тој имовини није допринио значајним средствима, може да затражи судску диобу и суд ће му досудити половину заједничке имовине. Тако, брачни друг који је радио, умјесто награде бива кажњен, док други супружник за нерад бива награђен. Сматрамо, да ово није сврха законске норме, већ би требало изједначити фактичко и правно стање.

5. ЗАКЉУЧАК

На територији Босне и Херцеговине, постоје три закона којима се регулише питање диобе заједничке имовине брачних другова. У сва три закона, дата је могућност да супружници подијеле имовину споразумно. Ако нема споразума, онда се у поступку пред судом примјењује законска претпоставка о једнаким удјелима брачних другова. У Породичном закону РС, прихваћен је систем једнаких удјела, уз могућност обарања ове правне претпоставке за случај када се докаже да је удио једног супружника очигледно већи.

У свијету, позната су три система диобе заједничке имовине брачних другова. Систем подјеле по доприносу, систем једнаких удјела, и систем правичности. Систем једнаких удјела може бити чист и мјешовити. Чист систем једнаких удјела, без могућности обарања претпоставке о половини за сваког брачног друга, прихваћен је у Породичним законима Брчко Дистрикта и Федерације БиХ. Такве одредбе, у директној су супротности са Уставом

Федерације БиХ о једнакости свих лица пред законом и заштити имовине, као и Европском конвенцијом о људским правима и слободама. Због оваквог законског рјешења, судија се доводи у положај да пресуду доноси противно своме увјерењу до кога је дошао у току вођења поступка. Овим, допуштена је дискриминација оног брачног друга који је више радио и допринио у стварању заједничке имовине, у односу на брачног друга који је мање или готово безначајно допринио њеном стицању.

Појам „очигледно већи“, како је то регулисано у Породичном закону Републике Српске, требало би конкретизовати одређивањем доње границе. Предлажемо, да то буде најмање десет процената од вриједности законом претпостављеног дијела супружника у заједничкој имовини.

С циљем хармонизације права супружника на пољу диобе заједничке имовине, предлажемо измјене и допуне сва три Породична закона који важе у БиХ. Породичне законе Брчко Дистрикта БиХ и Федерације БиХ требало би измијенити тако да се у њима укине необорива претпоставка о једнакости удјела, и дозволи доказивање већег удјела супружника за случај када је његов дио већи за бар десет процената од вриједности његовог законом претпостављеног дијела. У Породичном закону Републике Српске, требало би појам „очигледно већи“ допунити на начин како смо то већ поменули.

Питање утврђивања увећаног удјела, требало би регулисати тако да супружник који то тврди треба имати најмање за одређени проценат остварене веће приходе, или је вриједност послова које води у домаћинству (нпр., старање о дјечи, старање о имовини и увећање имовине), веће од тог процента. На тај начин, *de lege ferenda* омогућила би се потпуна равноправност брачних другова у диоби заједничке имовине у правима Босне и Херцеговине. По важећим законским рјешењима, осим у Републици Српској, супружнику је ускраћено право да доказује да је његов удио у заједничкој имовини, стеченој у браку, већи од половине.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

1. Бакић, Војислав, *Породично право*, Београд 1982;
2. Закон за семејство, *Службени вестник Р. Македоније*, бр. 80/92;
3. Закон о браку и породичним односима, *Службени гласник СР Србије*, бр. 22/80;
4. *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjev*, *Uradni list R. Slovenije*, бр. 69/04;
5. Младеновић, Марко, Стјепановић, Станка, Живановић, Милорад, *Породично право*, Српско Сарајево 2003;
6. Одговори правника, <http://www.s-kodeks.ru>;
7. *Obiteljski zakon*, *Narodne novine R. Hrvatske*, бр. 116/03, 17/04, 136/04 и 107/07;
8. Породични закон, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 35/05;
9. Породични закон, *Службени гласник БД БиХ*, бр. 66/07;
10. Породични закон, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 18/05;
11. Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 54/02 и 41/08;
12. Породични закон, *Службени лист Р. Црне Горе*, бр. 1/07;
13. Семејни Кодекс Руске Федерације;
14. Стјепановић, Станка, *Системи деобе имовине брачних другова*, Источно Сарајево 2008.

Stanka Stjepanović, LL.D.

Associate Professor, Faculty of Law
University of East Sarajevo

THE RIGHT OF SPOUSES TO A GREATER SHARE IN JOINT PROPERTY

Summary

In the world there are three systems of division of joint property of spouses: the system of division based on the contribution of spouses, the system of equal shares and the system of justice. The system of equal shares may be pure and mixed. The pure system of equal shares without the possibility of rejecting assumptions about one half for each spouse was accepted in the Family Laws of the Brcko District and the Federation of BiH. This provision is directly contrary to the Constitution of the Federation in regard of equality of all persons before the law and protection of property and to the European Convention on Human Rights and Freedoms. No judge can judge contrary to his/her beliefs and it is not allowed to discriminate the spouse who worked

more, thus contributing to the creation of such property. Why not make amendments to Article 252 paragraph 1 of the Family Law of the Federation of BiH and cancel the irrefutable presumption of equal shares and allow for proving the greater share of a spouse in cases when his/her share exceeds by at least ten per cent the value of his/her share presumed by the law. This should be set out in the manner that the spouse who claims so should have more revenues generated in at least such percentage, or the value of works in the household, taking care of children, taking care of assets and increase of assets is greater than that percentage. This would provide full equality of spouses in the acquisition and sharing of joint property in the entire territory of Bosnia and Herzegovina.

Key words: *Spouse; Shares; Division; Property; Agreement.*